

“Älkää kysykö kuka minä olen tai pyytäkö minua pysymään samana”¹

Yllä oleva lainaus Foucault’lta antaa esimakua niistä vaikeuksista joihin hänen tekstejään lukeva erityistieteilijä helposti joutuu. “Turvallisen” tieteen alueella vaeltamaan tottunut sotkeutuu Foucault’n myötä itselleen vieraaseen maailmaan; maailmaan jossa hulluus, seksuaalisuus ja ivallinen nauru pitävät majaansa. Voisiko tuosta vieraasta maailmasta kuitenkin löytyä jotain sellaista, peräti käyttökelpoista, jota myös normaalitieteellisen ihmistieteen puitteissa ahertava voisi työssään hyödyntää?

Paul-Michel Foucault (1926-1984), ranskalainen intellektuelli, on nykyisen tieteellisen keskustelun kannalta monella tapaa merkittävä vaikkakin ehkä epämurkava henkilö. Strukturalismi, marxismi, dekonstruktioismi ja postmodernismi — niillä kaikilla on jokin suhde Foucault’hon. Foucault’n asemasta kertonee jotain myös se, että Ranskaan on perustettu aluksi kannatusyhdistyksenä (1988) aloittanut *Michel Foucault keskus* (*Centre Michel Foucault*), joka toimii Saulchoirin kirjastossa Pariisissa. Keskuksessa säilytetään Foucault’n sekä julkaistua että julkaisematonta tuotantoa, minkä lisäksi keskus pyrkii verkostoimaan Foucault-tutkijat maittain. Kuten monen muunkin tutkijan niin myös Foucault’n taustalta voidaan löytää lukuisia henkilöitä, jotka ovat jossain määrin ohjanneet tutkijaa tiellään. Foucault’n tutkimusongelmia ja kysymyksiä suuntasivat omaksutut vaihtueet lähinnä historian ja filosofian maaperältä.

Merkittäviä Foucault’n tuotantoon vaikuttaneita ovat ranskalaisen filosofian piiristä Jean-Paul Sartre, Maurice Merleau-Ponty, Claude Lévi-Strauss ja Gilles Deleuze. Suomalaisille hieman tuntemattomamman ranskalaisen tieteenfilosofian ja -historian perinteen piiristä voidaan mainita Alexandre Koyré, Jean Cavailles, Gaston Bachelard ja Georges Canguilhem sekä Foucault’n psykoanalyysiin tutustuttaneet Jacques Lacan ja sveitsiläinen Ludwig Binswanger. Edellä olevat nimet osoittavat, että Foucault ponnistaa selkeästi ranskalaisesta intellektuaalisesta perinteestä, vaikka myös sellaiset henkilöt kuin Immanuel Kant, Martin Heidegger ja Friedrich Nietzsche ovat vaikuttaneet hänen tuotantonsa.²

Suomalaiselle lukijakunnalle Foucault’ta on esitelty Didier Eribonin kirjoittaman elämäkerran *Michel Foucault* (Foucault 1993) myötä. Elämäkerta valottaa perhetaustan lisäksi Foucault’n intellektuaalisen ja poliittisen toiminnan yhteyksiä. Foucault’n laajaan tuotantoon suomalaiset ovat saaneet perehtyä muilla kuin kotimaisilla kielillä, sillä Foucault’n teoksista on toistaiseksi suomennettu vain modernia vankilaa tarkasteleva teos *Tarkkailla ja rangaista* (Foucault 1980c). Martin Kuschin *Tiedon kentät ja kerrostumat* (Kusch 1993) on uusin aihepiiriä koskeva suomeksi ilmestynyt teos, joka kustantajan mukaan “kääntää Foucault’n perusajatuksen anglo-amerikkalaisen tieteen kielelle, joka avautuu myös suomalaisille lukijoille ranskalaista traditiota paremmin”. Varsinaisia foucault’laisia tutkimuksia on Suomessa tehty vähemmän³. Kiintoisia yrityksiä tähän suuntaan on kuitenkin tehty, kuten esimerkiksi Ehrnroothin väitöskirja (Ehrnrooth 1992) osoittaa. Ehrnrooth muun muassa toteaa Foucault’n olevan “vilkas veijari, jonka dekodifioivien kirjoitusten postuumit kodifioin-

tiyrytykset herättävät lähinnä hilpeyttä”⁴.

Tässä kirjoituksessa ei ole tarkoitus herättää hilpeyttä moisella kodifiointiyrityksellä vaan tavoite on huomattavasti maanläheisempi. Seuraavassa tarkastellaan “foucault’laisen metodin” diskurssianalyttisen tulkinnan mahdollisuutta⁵. Kyseessä on vertailun varaan rakentuva konstruktio, jossa tarkastellaan lähinnä Foucault’n tiedonarkeologista lähestymistapaa diskurssianalyysinä. Tämän lisäksi esitetään kysymys siitä, millainen on “foucault’laisen diskurssianalyysin” suhde historiatieteelle ominaiseen tekstianalyysiin. Lopuksi arvioidaan “foucault’laisen metodin” — tai sen erään mahdollisen tulkinnan — antia ihmistieteelliselle tutkimukselle.

Diskurssi

Diskurssianalyysin esittelyssä — perinteestä riippumatta — ensimmäiset ongelmat syntyvät pohdittaessa diskurssin merkitystä ja sisältöä. Diskurssin käsite ei nimittäin ole yksiselitteisesti määriteltävissä.⁶ Arkikielessä ja esimerkiksi *Uuden sivistys-*

sanakirjan mukaan ‘diskurssi’ tarkoittaa keskustelua. Diskurssi voidaan myös määritellä vakiintuneeksi puhetavaksi, kuten esimerkiksi Hoikkala ja Sulkunen sen määrittelevät⁷. Kuitenkin esimerkiksi tieteessä ‘tieteelliseen diskurssiin’ nähdään kuuluvaksi tieteellisten käytäväkeskustelujen lisäksi myös kirjalliset esitykset kuten väitöskirjat, tutkimusraportit, aikakaus- ja oppikirjat.

Kuten Luostarinen ja Väliverronen ovat osuvasti huomauttaneet, näyttäisi sanakirjamäärittelmien antama apu tieteellisten

“FOUCAULT’LAINEN METODI”

Sari Husa

tekstien tulkinnassa — erityisesti diskurssin käsitteen kohdalla — olevan rajallinen. ‘Diskurssi’ tulee latinan kielen sanasta *diskursus*, joka tarkoittaa ympäriinsä juoksentelua, kun taas ‘teksti’ tulee sanasta *textum*, joka tarkoittaa yhteen kudottua. Ranskan kielessä *discours* tarkoittaa mm. puhetta, esitelmää, tutkielmaa, juttelua ja jaarittelua. ‘Diskurssi’ näyttäisi viittaavan liikkeeseen ja toimintaan, kun taas ‘teksti’ materialisoituneeseen ja kiinteään. Erottelussa lienee järkeä varsinkin kun tarkastellaan tekstuaalisen tuotannon muotoja ja tekstin tuottamisen prosesseja, jotka kytkeytyvät yhteiskunnallisiin instituutioihin. Diskurssia voidaan kutsua puhetavaksi, koska käsitteellä viitataan tekstiä tuottaviin sääntöihin ja tapoihin. Kullakin diskurssilla on omat tutkimuskohteensa ja instituutionsa sekä oma tapansa jäsentää, tulkita ja muodostaa kohteitaan.⁸

Diskurssit voidaan ymmärtää yhteiskunnallisiksi käytännöiksi, jotka muokkaavat puheena olevien asioiden lisäksi myös puhujia ja kuulijoita. Diskurssit muodostuvat suhteessa toisiinsa diskursseihin (interdiskursiivinen taso) ja ne määräytyvät suhteessa diskurssin ulkopuolisiin suhteisiin ja voimiin kuten esimerkiksi instituutioihin.⁹ Sosiaalipsykologian ja lähinnä englanninkielisen kulttuurin perinteestä diskurssia tarkastelevien Potterin ja Wetherellin mukaan diskurssin merkitys on epäselvä, mutta he päätyvät kuitenkin määrittelemään sen laajasti tarkoittamaan puhetta ja kirjoitusta kaikissa muodoissa romaaneista arkipäiväisiin keskusteluihin¹⁰.

Näyttäisi siltä, että perinteinen tapa ymmärtää tekstillä vain kirjoitusta ja diskurssilla vain puhetta ei ole riittävän kattava.

Käsitteitä käytetään kuitenkin synonyymeina. Diskurssiin nähdään sisältyvän kirjallisen ja suullisen (keskustelu ja puhe) tuotoksen lisäksi kyseiselle diskurssille ominaiset säännöt (institutionalisointuneet tavat), joiden mukaan tulee edetä. Yleisesti diskurssi voidaan määritellä tunnistettavaksi ja organisoiduksi tavaksi siirtää tietoa.¹¹ Kaikenkattavaa suomenkielistä diskurssin korvaavaa ilmaisu on kuitenkin mahdoton löytää.

Foucault’lainen diskurssi

Hall määrittelee diskurssin ryhmäksi lausumia. Lausumat tarjoavat hänen mukaansa kielen, jonka avulla tietoa voidaan representoida. Jostakin aiheesta esitetyt lausumat on mahdollista nähdä tietyllä tavalla kulloisestakin diskurssista seuraten. Samalla kun diskurssi mahdollistaa asioiden näkemisen tietyllä tavalla, se rajoittaa niitä muita tapoja, joilla asia voitaisiin nähdä ja esittää.¹² Diskurssi merkitsee tämän tulkinnan mukaan siis eräänlaista “mainstream-tulkinnan” tosiasiallista imperatiivia.

Miten Foucault’n määritelmä diskurssista suhteutuu muihin määrittelyihin? Foucault kirjoittaa käyttäneensä ja väärinkäyttäneensä diskurssia useilla eri tavoilla. Hän määrittelee diskurssin joukoksi väitelausumia (ilmauksia) sikäli kuin ne kuuluvat samaan diskursiiviseen muodostelmaan, joka muodostuu rajallisesta määrästä lausumia, joiden olemassaolon ehdot voidaan määrittää. Siten diskurssi muodostuu aina useista lausumista, jotka yhdessä muodostavat diskursiivisen muodostelman.¹³ Foucault kutsuu diskurssiksi sellaisia asenteita ja mielipiteitä (käsitteitä asioista), jotka muodostavat sellaisia tiedon rakenteita, joiden kautta ihmiset toimivat¹⁴.

Diskursiiviset muodostelmat eli diskurssit koostuvat totena esitetyistä lausumista, joita määrittää niiden ilmoittava eli julistava funktio (*La fonction énonciative*). Foucault’lle diskurssit ovat käytäntöjä (eivät pelkästään merkijoukkoja), jotka systemaattisesti muokkaavat niitä objekteja, joista ne puhuvat. Kuitenkin ehtona diskurssin muodostumiseksi käytännöksi on historiallinen episteme (ransk. *épistémé*), johon tieto perustaa sen vääjämättömyyden, joka puolestaan määrää mitkä lausumat voivat toteuttaa ilmoitusfunktion, tulla todeksi ja sittemmin vaikutukseksi. Lausumilla on julistava, ehdoton ja historiallisesti vaikuttamaan pyrkivä luonne. Se mikä on lausuttu (tapahtunut tosiasia) tarkoittaa Foucault’n lausumaa, ja siten lausuma sellaisenaan toteuttaa diskursiivisen vaikutuksen julistuksena, joka kuullaan, luetaan, lausutaan, kirjoitetaan ja toistetaan.¹⁵ Foucault’laiseen diskurssiin voidaan sisällyttää Kuschin tulkinnan mukaan myös vaikeneminen, sikäli kun se kantaa merkityksiä¹⁶.

Erotellessaan tiedonarkeologiaa aatehistoriasta Foucault nostaa esiin ensimmäisenä periaatteena sen, kuinka diskurssiin suhtaudutaan. Aatehistoriassa diskursiiviseen muodostelmaan suhtaudutaan dokumenttina, merkinä jostakin diskurssin ulkopuolisesta (teksti pelkkänä lähteenä). Sen sijaan arkeologisessa tutkimuksessa diskursiiviseen muodostelmaan suhtaudutaan ikään kuin se olisi monumentti. Tämä tarkoittaa, että diskursiivinen muodostelma sisältää kaiken merkityksellisen tekstimuotoisen tietoisuuden tasolla. Sen avulla ei siis pyritä tekemään historiallista tai muunlaista tulkintaa jostain diskursiivisen muodostelman ulkopuolisesta; diskursiivinen muodostelma on pikemminkin monumentti (jotain jo itsessään) kuin dokumentti.¹⁷

Diskurssit muodostuvat käytännössä ja niitä säätelee tietty diskursiivinen käytäntö, joka tarkoittaa joukkoa anonyymeja, historiallisia sääntöjä, jotka ovat aina ajallisesti ja paikallisesti määräytyneitä¹⁸. Diskursiivinen käytäntö määrittää sen mitä, miten ja millä oikeutuksella joku voi “sanoa” jotain. Foucault’n käsityksen mukaisesti valta liittyy tiedon kautta diskurssiin; valta (*pouvoir*) ja tieto (*savoir*) liittyvät yhteen. Vallan ja tiedon yhteys tarkoittaa, että “tieto luo tilaa vallan toiminnalle aivan kuten valta luo uusia tiedon kohteita”, kuten Mika Ojakangas on eräässä yhtey-

dessä todennut. Valta ei pelkästään, kuten usein ajatellaan, aseta kieltoja ja ole negatiivista, vaan se sisältää myös mielihyvää, tuottaa asioita sekä muodostaa tietoa ja näin tuottaa diskursseja. Foucault’n mukaan valta näyttäisi olevan “aina paikalla” ja ettei mikään olisi siitä vapaata.¹⁹ Vallan ja tiedon suhde korostuu erityisesti genealogiassa, mutta se on jo iduillaan tiedonarkeologiassa.

Diskurssit voidaan ymmärtää foucault’laisessa kontekstissa sekä puheeksi että kirjoitukseksi, jotka on signifioitu eli niille on annettu tai pikemminkin niihin on kytketty tietty merkitys. Ne myös noudattavat tiettyjä, juuri kyseisille diskurssille ominaisia sääntöjä sitoen niihin sisältyviä ilmauksia. Keskeistä on interdiskursiivisuus; diskurssi voidaan ymmärtää vain niin, että se määritetty suhteessa toisiin lausumiin²⁰. Foucault’n esittämä määritelmä diskurssista poikkeaa esimerkiksi Potterin ja Wetherellin diskurssin määritelmästä määrittäen diskurssin koskemaan rajatumpaa kielen aluetta²¹.

Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysin kentän voidaan nähdä jakautuvan kahteen osaan: ensiksikin ranskalaiseen, muun muassa strukturalismista ja semiotiikasta vaikutteita saaneeseen diskurssianalyysiin ja toiseksi perinteisestä lingvistiikasta vaikutteita saaneeseen anglosaksiseen diskurssianalyysiin²². Verrattaessa diskurssianalyysia siihen, mitä normaalisti tarkoitamme metodilla, on todettava, että diskurssianalyysi on vielä toistaiseksi vakiintumattomampi ja väljempi lähestymistapa²³. Diskurssianalyysi viittaa esimerkiksi Pietilän mukaan hajanaiseen, erilaisia lähtökohtia ja lähestymistapoja sisältävään kenttään. Ei lienee yllätys, että diskurssianalyysiin sisällytetään useita erilaisia tutkimustapoja.²⁴

Diskurssien tutkimukseen liittyvän metodin eli diskurssianalyysin perusajatus on se, että kieli tai teksti ei heijasta sosiaalista todellisuutta neutraalisti, vaan teksti on samalla sosiaalisen todellisuuden tuote ja tuottaja. Tekstit eivät vain kuvaile todellisuutta vaan ne samalla rakentavat sosiaalista elämää; ne siis sekä kuvailevat kohteitaan että muodostavat niistä erilaisia tulkintoja. Tekstit eivät diskurssianalyysissa ole väylä tekstintakaisin ilmiöihin ja tavanomaisiin tekstintulkinnallisiin (hermeneuttisiin) merkityksiin, vaan mielenkiinto kohdistuukin itse diskurssiin ja siihen, mitä sillä tehdään ja mitkä ovat sen tehtävät. Aineistosta nostetaan esiin jotain sellaista, joka ei siitä automaattisesti nouse.²⁵

Suomalaisten tutkijoiden tulkintojen mukaan diskurssianalyysilla tarkoitetaan esimerkiksi lähestymistapaa, jossa eritellään kielen käyttöä, jotta voitaisiin hahmottaa niitä tapoja, joilla kulttuuris-sosiaalista todellisuutta rakennetaan. Diskurssianalyysi voidaan luokitella erääksi laadullisen aineiston analyysitavaksi, jossa tekstiä tutkitaan tekstinä. Edelleen diskurssianalyysi voidaan määritellä tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sosiaalisessa käytännössä tuotettua sosiaalista todellisuutta.²⁶ Foucault’n metodisia ulottuvuuksia pohtineiden tutkijoiden mukaan diskurssianalyysilla tutkitaan tekstimuotoista tietoa, ja diskursseja tarkastellaan oma-aikaisina, omalakisina, säännötettyinä ja autonomisina muodostumina. Diskurssianalyysi voidaan määritellä tekstin tulkitsemiseksi ja diskurssianalyysin kohteena olevan ilmaisun tai lausuman ilmi- ja piilosääntöjen tutkimiseksi.²⁷

Millainen sitten on tuo diskurssien tutkimisen väline, diskurssianalyysi? Sen tehtävä on osoittaa vakiintuneiden “totuusdiskurssien konstruktivisuus” ja tätä kautta horjuttaa totuuksia. Rakentuvathan totuusdiskurssit juuri tiedon varaan. Diskurssien lopputulokset näyttävät kyseenalaistamattomilta lähinnä siksi, että sosiaalisessa todellisuudessa tapahtunut rakennusprosessi on jäänyt havaitsematta. Voimakkaan totuusarvon omaava diskurssi ei kuitenkaan ole lopullinen tulos, vaan epävakaa ja altis muutoksille — ainakin periaatteessa. Diskurssianalyysissa on keskeistä kyseenalaistaminen ja sen osoittaminen, että “asiat voisivat olla toisinkin”.²⁸

Foucault'lainen diskurssianalyysi

Foucault'n tuotannossa on erotettu kaksi lähestymistapaa tai tutkimuksen suuntautumisen kautta: (tiedon)arkeologinen ja (vallan)genealoginen. Tiedonarkeologinen kausi ajoitetaan Foucault'n varhaistuotantoon, joka näki päivänvalon ennen 1970-lukua²⁹. Tämän jälkeen ilmestyneet teokset edustavat vallan-genealogista lähestymistapaa.

Kyse ei kuitenkaan ole kahdesta toisistaan täydellisesti poikkeavasta lähestymistavasta, vaan kaudet voidaan nähdä pikemminkin kehityskaarena. Foucault ei nimittäin hylkää arkeologista metodiaan vaan ajattelee, muovailee ja tulkitsee sitä uudelleen genealogisessa lähestymistavassaan. Hän hylkää yrityksen kehittää pelkästään diskurssin teoriaa ja käyttää Nietzschen genealogiaa hyväkseen kehittääkseen metodin, joka voisi tematisoida totuuden, teorian ja arvojen välisiä suhteita sekä myös sosiaalisten instituutioiden ja käytännön välisiä suhteita.³⁰

Foucault'n metodi on omintakeinen ja sen teräväpiirteinen hahmottaminen on jossain määrin vaikeaa. Tehtävää ei myöskään helpota Foucault'n esimerkiksi teoksessaan *L'Archéologie du savoir* (1969) käyttämä tapa kirjoittaa negaatioiden kautta.³¹ Foucault'laiselle metodille on ominaista — siinä määrin kuin sellainen on esplikoitavissa — että se keskittää huomionsa tekstiin eli rajattuun diskurssiin. Foucault'n tuotannon aiheina ovat historiallisesti sijoittuneet instituutiojärjestelmät ja diskursiiviset käytännöt sekä valta ja vallan suhde totuuteen. Tutkimuskohteekseen hän valitsee yhteiskunnan, ihmiset ja kielen eli ihmistieteelliset diskurssit. Kehittelemänsä tiedonarkeologian avulla Foucault pyrkii selvittämään, “millä perusteella tieto ja teoria mahdollistuvat; millaisessa järjestyksen tilassa tieto rakentui; minkä historiallisen *a priori*n perusteella ja minkä positiviteetin osana ideat saattoivat ilmaantua, tieteet tulla luoduiksi, kokemus heijastetuksi filosofioissa, rationaliteetit muodostetuiksi, ehkä vain hajotakseen ja pian sen jälkeen kadotakseen”³². Yksinkertaisemmin voidaan todeta, että kokoava teema koskee totuutta ja totuuden tuottamisen ehtoja. Kyse on niistä tiedon ja totuuden rakenteista, jotka tekevät tiedon ja tietämisen mahdolliseksi. Tällöin tieto on tässä merkityksessä *savoir*.³³

Foucault pyrkii paljastamaan sen epistemologisen kentän, *epistemen*, johon tieto perustaa positiviteettinsä (vääjäämättömyytensä). Hän tuo julki mahdollisuuden ehtojen historian. Epistemen Foucault määrittelee suhteiden kokonaisuudeksi, joka tietyn ajanjaksona yhdistää sellaisia diskursiivisia käytäntöjä,

jotka mahdollistavat epistemologisten muotojen, tieteiden ja mahdollisesti myös formalisoitujen järjestelmien synnyn. Episteme “viittaa diskursiivisiin käytäntöihin, niihin puhetapojen säännönmukaisuuksiin, joihin tieto ja totuus eli tieteet ovat juurtuneet.”³⁴ Episteme ei ole tiedon (ransk. *connaissance*)³⁵ tuoto tai rationaliteetin tyyppi, joka tieteiden rajat rikkoessaan esittäisi suvereenin yhtenäisyyden subjektin, hengen tai ajanjakson välille, vaan se on esimerkiksi Variksen tulkinnan mukaan “suhteiden kokonaisuus, joka voidaan löytää tietynä aikana eri tieteiden välillä analysoitaessa niitä diskursiivisten säännönmukaisuuksien tasolla”.³⁶

Erotukseksi arkipäiväisistä puhetapahtumista, Foucault oli kiinnostunut niinkutsutuista vakavista puhetapahtumista eli väitelausumista/väittämistä (*énoncé*)³⁷. Lausumat tarkoittavat esimerkiksi jonkun auktoriteettiasemassa olevan henkilön puhetta asemansa (yhteiskunnallisen vallan) edustajana, kuten lääkärin puhetta lääkärinä. Lausumissa Foucault'ta kiinnostaa väittämien tyyppi, niiden välisten suhteiden paljastaminen diskursiivisissa muodostelmissa eli säännönmukaisuuksissa ja ne muutokset, joita diskursiivisissa muodostelmissa tapahtuu. Juuri väitelausumat ovat Foucault'n mukaan asioita, joita välitetään edelleen, säilytetään, joilla on arvoa ja joita pyritään soveltamaan, toistamaan, tuottamaan uudelleen, muuntamaan ja antamaan niille asema instituutiassa.

Foucault'laisessa tutkimuksessa kiinnostavia eivät niinkään ole ihmiset (subjektit), jotka kannattelevat ja kehittävät edelleen diskursseja. Foucault nimittäin kieltää perinteisessä tutkimuksessa itsestäänselvytenä otetun tekijän ensisijaisuuden ja antaa diskurssille autonomian. Siten foucault'lainen diskurssianalyysi tutkii inhimillisen tietoisuuden sijasta tekstimuotoista tietoa³⁸. Eri asemassa olevat subjektit voivat ottaa diskursseja puhuakseen, mutta nämä eivät ole subjektien oivallusten tai ajatusten synnyttämiä. Ihmisen tehtävä on ottaa kulloisessakin autonomisessa diskurssissa kantaa ikään kuin subjektina.³⁹ Diskurssit ovat tiettyissä historiallisissa yhteyksissä kehittyneiden ja tiedottomien suhtautumistapojen tuotteita.

Tiedon kohteet kuten myös tiedon luomisen menetelmät vaihtelevat aikakaudesta toiseen. Myös se, mikä käsitetään ja tunnustetaan tiedoksi sekä se, mistä ja miten puhutaan tieteellisenä totuutena, vaihtelee. Väittämien analysointi on Foucault'n mukaan sellaista historiallista analyysia, joka välttää tulkintaa. Historiallisen analyysin ulkopuolelle jäävät kysymykset väitelausumien piilevistä, “salatuista” merkityksistä (mitä ne “oikeasti” sanovat). Analyysilla pikemminkin kyseenalaistetaan väitelausumien olemassaolon muoto, kysytään, mitä niiden olemassaolo, ilmaantuminen, jälkien jättäminen ja säilyminen tarkoittavat; kuinka teksteistä on tullut sellaisia kuin ne ovat.⁴⁰ Esimerkiksi näyteluennessaan *Collège de France* professuuria varten vuonna 1969 Foucault perustelee tuotantoaan seuraavasti: “toisaalta minua kiinnosti, miten tieteelliset opit juurtuivat käytäntöön, miten niistä muotoutui toimintaohjeita ja miten ne saivat eettisen normien arvon”⁴¹.

Jos Foucault aikaisemmin — tiedonarkeologisella kaudellaan — oli kiinnostunut niistä hahmoista, instituutioista ja rajoista, jotka antavat diskurssille järjestyksen, niin uutta siinä metodissa, jota hän muotoili virkaanastujaispuheenvuorossaan (*L'ordre du discours* 2.12.1970)⁴², on se, että diskurssianalyysista tulee korostetummin vallan analyysia. Uutta tässä on vallan asema; miten valta järjestää alkuperäistä diskurssia. Foucault keskittyy genealogiassa korostetusti tieteellisen tiedon ja sosiaalisen vallan suhteisiin.

Nietzscheiltä vaikutteita saanut, Foucault'n toinen — jos tarkkarajainen erottelu metodologisessa katsannossa on ylipäättänsä mielekäs — lähestymistapa, genealogia tarkoittaa kirjaimellisesti sukututkimusta⁴³. Genealogia voidaan kuitenkin määrittää historian tutkimuksen muodoksi, jossa ei kuitenkaan pyritä perinteisen historiatieteen tavoin rekonstruoimaan kirjoittajien intentioita tai

heidän sisäisiä ajatuksiaan, vaan tutkimuksen kohteena ovat dokumentit sinänsä. Genealogia voidaan määritellä myös ajatteluksi, jolla ei ole sääntöjä ja joka on merkitysten tulkintaa ja arvojen luomista totuuden etsimisen sijasta.

Foucault'n mukaan genealogin tulee tarkastella alkuperän etsimisen sijasta historiallisten ilmiöiden "ilmaantumista" ja "periyymistä". Genealogin tehtävä on toisinajattelemisen mahdollistaminen. Siten se on kriittistä ideaalien muodostaman jatkumon immanenttia kritiikkiä, "dekonstruktioita"⁴⁴. Genealogi on kuitenkin aina sidottu omaan perspektiiviinsä. Siten lopullista "totuutta" ei voida esittää, vaan "totuus" on sidottu tiettyyn ajallisaikalliseen tilanteeseen. Genealogia on "naamioiden uudelleen-naamioimista", sillä genealoginen tulkinta asettaa paljastamisen sijasta naamioita jo etukäteen paljastettuiden asioiden päälle "peittäen" ne uudella naamioilla.⁴⁵ Kokoavana havaintona voidaan todeta, että genealogia kuuluu tiedon arkeologiaa selvemmin post-moderniksi itseään kutsuvaan tietoisuusmuotoon.

Tekstianalyysi – diskurssianalyysi – foucault'lainen diskurssianalyysi

Tekstianalyysi liitetään usein historian ja kirjallisuuden tutkimukseen. Esimerkiksi historiantutkijan tavallisin työmenetelmä on tekstianalyysi tämän tutkiessa ja tulkitessa kirjallisia dokumentteja, tekstiä. Tekstiä tutkitaan ja tulkitaan myös esimerkiksi tiedotustutkimuksen piirissä, mutta tällöin tekstianalyysia vastaa – yhtenä esimerkkinä – sisällönanalyysi eli sisällönerittely, jonka esimerkiksi Pietilä määrittelee "joukoksi menettelytapoja, joiden avulla dokumenttien sisällöstä tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen tehdään havaintoja ja kerätään tietoa".⁴⁶ Kuten tekstianalyysi myös diskurssianalyysi on tekstin tulkitsemista ja siten kyse on samasta asiasta – ainakin päällisin puolin – kuin historiantutkimuksessa.⁴⁷

Perinteisessä historiantutkimuksessa tutkija selittää (päätelee) lähteidensä avulla, mitä on tapahtunut eli hän rekonstruoi tapahtuman. Tämän jälkeen tutkija tulkitsee lähdekritiikin avulla arvottamiensa lähteiden sisältämät tiedot. Historiantutkijaa ei kuitenkaan kiinnosta yksittäiset tapahtumat sinänsä, vaan hän pyrkii selittämään tai tekemään ymmärrettäväksi tutkittavan ilmiön osoittamalla sen olevan osa suurempaa kokonaisuutta. Tutkija pyrkii rakentamaan lähteidensä avulla sisäisesti ristiriidatonta kokonaisuutista hahmottaen historiallista (hypoteettis-deduktiivista) teoriaa⁴⁸.

Historioitsijan tehtävänä on muun muassa siirtää menneisyyden kokemukset (traditio) nykyhetken ihmiselle ja tuottaa mielekäs järjestys menneisyyden ilmiöissä. Historiantutkimus voidaan määritellä keskusteluksi menneisyyden tapahtumien ja tulevaisuuden päämäärien välillä. On kuitenkin huomattava, että historiantutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät ja analyysitekniikat ovat periaatteessa niitä samoja, jotka ovat mahdollisia myös muissa yhteiskuntatieteissä. Oman ominaisen piirteen historiantutkimukselle tuo kuitenkin se, että tutkimusta tehdään menneisyyden ehdoilla.⁴⁹

Diskurssianalyysissa, kuten myös historiantutkimuksessa, tutkija tukeutuu aineistoonsa, joka on usein (loppujen loppuksi) tekstin muodossa. Diskurssianalyysissa ei ole niinkään tärkeää paneutua puhujan/kirjoittajan henkilöhistoriaan, sillä kiinnostuksen kohteena eivät ole henkilöt kirjoituksen tai puheen takana, vaan niiden sisältö osana tutkittavaa diskursiivista muodostumaa: mitä tekstissä sanotaan, mitä se ilmaisee fyysisen olemassaolonsa ylittävässä kontekstissa. "Tekstin lukeminen diskurssina merkitsee sitä, että päähuomio ei kohdistu yksittäisiin teksteihin tai yksittäisten kirjoittajien tuottamiin teksteihin. Tekstit on valittu ja niitä luetaan niiden diskurssien kannalta, joissa tekstit ovat osallisina ja joita ne ilmentävät"⁵⁰. Diskurssianalyysi tutkii ja tulkitsee tekstiä tekstinä kuvaten ja samalla rakentaen sosiaalista todelli-

suutta. Siten selkein diskurssianalyysin ja tekstianalyysin välinen ero käy ilmi suhteesta todellisuuteen.

Kuinka lähellä tai kaukana diskurssianalyysi ja historiatieteen tekstianalyysi sitten ovat toisistaan? Esimerkiksi Ahonen epäilee sitä, että normaalin tekstianalyysin ja foucault'laisen diskurssianalyysin välille voitaisiin laittaa yhtäläisyysmerkit⁵¹. Molemmissa on tärkeää ymmärtää teksti ja sen sisältö. Toisistaan ja myös "tavallisesta" diskurssianalyysista niitä erottaa foucault'laiselle diskurssianalyysille ominainen ajatus diskurssista autonomisena ja subjektittomana sekä ajatus lausuman julistettavuudesta ja diskurssien vakuuttavuudesta⁵². Foucault'laiselle diskurssianalyysille ovat ominaisia myöskin Foucault'n "historialliset" tutkimukset, joiden historiallisuus eroaa kuitenkin tavanomaisesta historiantutkimuksesta.

Foucault'n käsitys historiantutkimuksesta perustuu olettamukseen, että tieto on valtaa esimerkiksi siinä mielessä, että se luo tilaa vallan toiminnalle. Foucault'n mukaan historia on tiedon muotona myös vallan muoto, ja historiantutkimus kontrolloi menneisyyttä tuntemalla sitä. Tavanomaisessa historiantutkimuksessa tutkija ei kyseenalaista eikä epäile itseään menneisyyden luojana kirjoittaessaan historiaa uudelleen, kuvatessaan historian tapahtumia "niin kuin ne todella tapahtuivat". Historiaa tieteenä, joka palvelee valtaa ja nykyisyyttä, ei Foucault tutkijana hyväksy. Hän on kuitenkin pyrkinyt kirjoittamaan parantavaa historiaa. Tällöin tutkimuksen kohteena on yhteiskunnallisten käytäntöjen ja ajattelumuotojen alkuperä, synty ja kehitys; genealogia.⁵³

Foucault'laisen metodin annista

Saattaisiko edellä hahmotelluilla käsitteillä (diskurssi ja diskurssianalyysi) ja diskurssianalyysillä näkökulmalla olla jotakin konkreettista annettavaa ihmistieteelliselle tutkimukselle? Foucault'lainen tiedon arkeologia (diskurssianalyysi) tutkii diskurssien kautta, kuinka erilaiset asiat syntyvät, muuttuvat, hajoavat ja katoavat. Se tutkii erilaisia menneisyyden tiedon kerrostumia ja jatkuvaa muutosprosessia keskittyen mieluummin kuvaamiseen kuin tulkitsemiseen. Se hylkää historiatieteen hyväksymät ennakkoehdot esimerkiksi muutoksen jatkuvuudesta vaikkakin tutkii osittain samoja asioita.

Foucault'n tuotantoa on käytetty hyväksi tarkasteltaessa arka-luontoisia ja "vaikeita" asioita kuten poikkeavuutta tai kun on haluttu laajentaa tutkimuksen perspektiiviä. Enää ei myöskään valtatutkimusta voida juurikaan tehdä viittaamatta Foucault'n käsitteisiin vallasta ja valta-analyysista.⁵⁴ Tiedonintressien⁵⁵ näkökulmasta tarkasteltuna voidaan Foucault'n lähestymistavassa nähdä emansipatorisia pyrkimyksiä, jos sitä verrataan normaalitieteellisen metodiin. Teknisenä suoritukseksi "foucault'laisen metodin" ja tavanomaisemman metodin välillä ei ehkä ole kovin suurta eroa. Kuitenkin näiden tutkimusentekotapojen älylliset kokonaisuasetelmat eroavat toisistaan.

Foucault'lainen kokonaisuasetelma on luonteeltaan korostetun kriittis-emansipatorinen ja vallitsevien valta-asemien tiedollista pohjaa "dekonstruoiva". Jokaisessa yhteiskunnassa on totuuden järjestelmä, sen "yleinen totuuden politiikka", joka määrittää tiedon joko oikeaksi tai vääräksi⁵⁶. Foucault-vaikutteinen lähestymistapa mahdollistaa laajemman tai ainakin toisenlaisen näkökulman kuin annettu "totuudentuottamispolitiikka". Tiivistäen voidaan sanoa, että keskeisintä foucault'laisessa diskurssianalyysissa on avoimen kriittinen lähtökohta, pyrkimys vallitsevien totuuksien horjuttamiseen, tekstin tarkasteleminen diskurssina, historiallinen tarkastelu pikemminkin "dekonstruktiiivisessa" kuin rekonstruoivassa mielessä sekä niin kutsuttujen arkojen aiheiden (esim. hullut ja rikolliset) valinta tutkimuskohteeksi. Vaikka selkeää ja konkreettista "step by step"-metodia ei Foucault'n tuotannon perusteella voida operationalisoida, niin hänen diskurssianalyysiaan voidaan käyttää ikään kuin "sablunana", jota voidaan soveltaa

lähestulkoon minkä tahansa diskurssin tutkimisessa⁵⁷.

Foucault’lainen diskurssianalyysi mahdollistaa intellektuaalisesti mielekkään tavan jäsentää ja purkaa vallan kyllästämiä tekstejä ja vallitsevia totuusdiskursseja: “Se, mitä pidetään totuutena, on sitä vain tietyn diskurssin puitteissa”⁵⁸. Kieltäytyessään pysymästä tarkkarajaisten tieteenalaraajojen sisällä se myös antaa viitteitä siitä, millaisiin metodisiin asenteihin diskurssien tutkimuksessa voidaan omaehtoisesti liikkua, ilman perinteisesti ymmärretyn tutkimusaineiston ja kankeiden tieteenalaraajojen ajattelutyötä kahlitsevaa vaikutusta. Kyse olisi silloin ihmisen ja hänen yhteiskuntansa rajoittamattomasta tutkimuksesta, eikä mistään puhdasrajaisesta tieteenalasta tai paradigmasta. Ehkäpä Foucault’n anti — metodologisessa katsannossa — onkin siinä, että hän osoittaa asetettujen rajojen olevan ylittävissä.

Viitteet

1. Foucault 1982, s. 17. Lähteenä on käytetty englanninkielisiä käännöksiä. Tästä voi seurata joitakin epätarkkuuksia suhteessa alkukielisiin teksteihin. Olen vastuussa suomennoksista, ellen toisin mainitse.
2. Tiihonen 1986, s. 157-159; Helén 1994, s. 270-271; Kusch 1993, s. 13, 15, 17, 22. Foucault’n taustalla vaikuttaneista suuntauksista ja henkilöistä katso myös Eribon 1993.
3. Mielenkiintoista on huomata myös televisiossa näkyvän enenevässä määrin foucault’laiseksi tulkittavia huomautuksia. Tällainen oli esim. mediakritiikkiä harjoittavassa tv-ohjelmassa *Maailma sanonjen vankina* (TV 2, 12.5.95) esitetty huomautus Suomen kiekkoilijonien maailmanmestaruuden nostattamasta kansanjuhlinnasta. Tätä ainutlaatuista ja Suomessa ennennäkemätöntä ilmiötä on kuulemma tuotu “asiatuntijoiden joukko” normaalistamaan ja ottamaan ilmiö haltuun.
4. Ehrnrooth 1992, s. 40. Tosin siihen, kuinka menestyksekkäästi Ehrnrooth on Foucault’n esittämiä ajatuksia soveltanut työhönsä, ei tässä oteta kantaa. Katso tästä kuitenkin esim. Alapuro 1993, s. 70.
5. Tutkimusmenetelmällä tai -menetelmällä voidaan tarkoitetaan useita asioita. Tässä metodi viittaa kaikkiin niihin ajatuksellisiin operaatioihin ja käytäntöihin, joiden avulla tutkija tuottaa tietoa tarkastelemastaan kohteesta (vertaa Alasuutari 1989, s. 33).
6. Keskustelua diskurssista ja diskurssianalyysistä on käyty esimerkiksi *Sosiologia*-lehdessä vuoden 1992 aikana.
7. Katso Hoikkala 1989 ja Sulkunen 1987, s. 38-40.
8. Luostarinen ja Väliverronen 1991, s. 53; Pietilä 1986, s. 48; vertaa Lehtonen 1994, s. 34.
9. Katso Väliverronen 1993, s. 31-32.
10. Katso Potter ja Wetherell 1987, s. 6-7.
11. Katso Luostarinen ja Väliverronen 1991, s. 53-54 ja Varis 1989, s. 12.
12. Hall 1992, s. 291; Katso myös Lehtonen 1994, s. 33; vertaa Jokinen ja Juhila 1991b, s. 32.
13. Foucault 1982, s. 107; Hall 1992, s. 291. Diskursiivisen muodostelman tunnistamisesta Foucault 1982, s. 31-76; katso myös Kusch 1993, s. 61-70, 90-93 ja Varis 1989, s. 13-17.
14. Vertaa Tiihonen 1986, s. 160.
15. Foucault 1982, s. 49, 79-125; Ehrnrooth 1992, s. 40-41 ja 1989, s. 98-99.
16. Kusch 1985, s. 57.
17. Foucault 1982, s. 138-139.
18. Foucault 1982, s. 117.
19. Foucault 1980b, s. 141 ja 1990, s. 101-102; Jokinen ja Juhila 1991c, s. 34, 62.
20. Vertaa Väliverronen 1993, s. 26; katso myös Lehtonen 1994, s. 273 viite 6, jossa todetaan lausumien olevan suhteessa toisiinsa kentällä esitettyihin lausumiin.
21. Vertaa Suoranta 1991, s. 413 ja Suoninen 1992, s. 17 alaviite 4.
22. Anglosaksisesta tai angloamerikkalaisesta diskurssianalyysistä katso esim. Teun van Dijk, Jonathan Potterin, Margaret Wetherellin ja Ian Parkerin tuotantoa. Mielenkiintoinen on Sulkusen (1992, s. 232) esittämä toteamus, että “kaikki (diskursiiviset suuntauksset SH) ovat saaneet enemmän tai vähemmän vaikutteita Ranskasta”.
23. Potter & Wetherell 1987, s. 125.
24. Pietilä 1986, s. 48; Eskola 1991, s. 420, 423; Jokinen ja Juhila 1991a, s. 37-38.
25. Potter ja Wetherell 1987, s. 6, 49; Jokinen ja Juhila 1991a, s. 39; Eskola 1991, s. 423.
26. Suoranta 1991, s. 410; Suoranta ja Eskola 1992, s. 278-279; Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, s. 9-10.
27. Ehrnrooth 1989, 97; Ahonen 1993, s. 323.
28. Jokinen ja Juhila 1991b, s. 32, 38.
29. Foucault’n tiedonarkeologisen kauden teoksista, joita ovat *Folie et déraison. Histoire de la folie à l’âge classique* 1961 (Madness and Civilization. A History of Insanity in the Age of Reason 1965), *Naissance de la clinique. Une archéologie du regard médical* 1963 (The Birth of the Clinic. An Archaeology of Medical Perception 1973), *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines* 1966 (The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences 1970), *L’archéologie du savoir* 1969 (The Archaeology of Knowledge. 1972), ja katso esim. Kurzweilin esittämät tiivistelmät (Kurzweil 1980, 196-215).
30. Dreyfus ja Rabinow 1983, xxv; Kaarre 1994, s. 18-19; Varis 1989, s. 20-21.
31. Katso esim. Ehrnrooth 1992, s. 40 ja 1993, s. 187; vertaa myös Kusch 1993, s. 10.
32. Foucault 1980a, xxi-xxii; suomennoksesta vertaa myös Varis 1989, s. 10.
33. Varis 1989, s. 10; Helén 1994, s. 272.
34. Helén 1994, s. 272.
35. “Connaissance käsitteellä tarkoitan subjektin suhdetta objektiin ja sitä hallitsevia formaalisia sääntöjä. Savoir viittaa ehtoihin, jotka ovat välttämättömiä tietynä aikana, jotta tämän tai tuon tyyppinen objekti annetaan connaiissancelle ja jotta tämän tai tuon tyyppinen selitys muotoillaan.” Foucault 1982, s. 15; Suomennoksesta vertaa Varis 1989, s. 12 alaviite 1.
36. Varis 1989, s. 12; Foucault 1980a, xxii, xxvi ja 1982, s. 191-192; Ehrnrooth 1992, s. 40.
37. Kuschin mukaan (1993, s. 58) juuri lausumat, niiden ehdot, osat ja objektit muodostavat arkeologisen tutkimuksen perusyksikön. Lausumista (väitelausumista/väittämistä) tarkemmin Foucault 1982, s. 79-134; katso myös Kuschin tulkinta 1993, s. 59-74.
38. Foucault’n (1982, s. 167) määritelmän mukaan “Arkeologia määrittelee väittämien muodostaman ryhmän muodostumisen säännöt”.
39. Foucault 1982, s. 95-96, 120; Dreyfus ja Rabinow 1983, xxiv, s. 47-49; Ehrnrooth 1989, s. 96-97 ja 1992, s. 40; katso myös Varis 1989, s. 12-13.
40. Foucault 1982, s. 108-109; Cherryholmes 1988, s. 11; Helén 1994, s. 272; katso myös Kaarre 1994, s. 19 ja Varis 1989, s. 13.
41. Eribon 1993, s. 254.
42. Kusch 1985, s. 57. Foucault’n virkaanastujaispuhe sisältyy teokseen *The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language*. Ks. Foucault 1982b, s. 215-237.
43. Katso Ojakangas 1992, s. 283 kuin myös Kaarre 1994, s. 18. Nietzsche ja Foucault’n yhteyksistä katso esim. Dreyfus ja Rabinow 1983, xxv ja Helén 1994, s. 272-273, 277, 295-297.
44. Dekonstruktioista vallitsee useita erilaisia käsityksiä ja tulkintoja. Olennaista on huomata, että “dekonstruktioilla ei ole Olemusta, sitä ei voida pelkistää metodiksi, Dekonstruktioiksi tai Dekonstruktioismiksi, vaan kyse on pikemminkin aina eriytyneistä ja kontekstisidonnaisista dekonstruktioista” (Pasanen 1988, 8). Katso dekonstruktion kantilaisesta, nietzscheläisestä, heideggeriläisestä ja derridalaisesta tulkinnasta Harvey 1987, s. 270-283.
45. Ojakangas 1992, s. 283-285, 290-291; Kaarre 1994, s. 19-20. Katso Foucault’sta ja genealogiasta edelleen esim. Varis 1989, 20 ss.; Helén 1994, 274 ss. ja Kusch 1993, 97 ss.
46. Pietilä 1976, s. 53. Pietilä keskittyy sisällön erittelyyn tarkasteluun kuitenkin lähinnä joukkona luokittelevia ja tilastoivia menettelytapoja ks. tarkemmin emt. s. 51-65, 264.
47. Katso Ahonen 1993, s. 323, 327.
48. Historiallinen teoria tarkoittaa esim. Kalelan (1972, s. 166) mukaan vahvistuksen saanutta hypoteesien yhdistelmää.
49. Katso Iisalo 1977, s. 3-4 ja Kalela 1972, s. 17-18, 23, 25, 65, 129, 147, 175.
50. Lehtonen 1994, s. 36.
51. Ahonen 1993, s. 325.
52. Näin myös Ehrnrooth 1989, s. 96-99.
53. Katso Foucault’n historiankäsitteiden tulkinnasta esim. Tiihonen 1986, s. 160-166 sekä perinteisestä historian tutkimuksesta ja

- genealogiasta esim. Varis 1989, s. 21-25.
54. Katso esim. Kurzweil 1980, s. 222; Isaksson 1990, s. 267-280 ja Tuori 1990, s. 133-150. Helénin (1994, s. 275) käsityksen mukaan Foucault'n keskeisintä antia sosiologialle ja yhteiskuntatieteille ovat hänen käsityksensä vallasta. Vallasta ja sen kritiikistä katso esim. Eriksson 1987, s. 241-244.
55. Tiedonintresseistä (tekninen, hermeneuttinen ja emansipatorinen) katso tarkemmin esim. Niiniluoto 1980, s. 70-73 erityisesti s. 72 taulukko 1.
56. Foucault 1980b, s. 131.
57. Katso Gutting 1989, s. 249-250.
58. Nieminen 1990, s. 118.

humaines, 1966.)

- Michel Foucault (1980b). Truth and Power. Teoksessa Colin Gordon (toim.), *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*. The Harvester Press, Suffolk 1980, s. 109-131.
- Michel Foucault (1980b), Powers and Strategies. Teoksessa Colin Gordon (toim.), *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*. Suffolk: The Harvester Press, Suffolk 1980, s. 134-145.
- Michel Foucault (1980c), *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Otava, Helsinki 1980. (Alkuteos: *Surveiller et punir. Naissance de*

Kirjallisuus

- Voitto Ahonen, Diskurssi, analyysi ja historia. *Historiallinen aikakauskirja* 91, 4/1993, s. 322-327.
- Risto Alapuro, Vallankumoukseen verissä päin? Kommentti J. Ehrnroothille. *Tiede & edistys* 18, 1/1993, s. 66-71.
- Pertti Alasuutari, *Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. 2. painos. Hanki ja jää, Helsinki 1989.
- Cleo H. Cheryholmes, *Power and Criticism. Poststructural Investigations in Education*. Teachers College Columbia University, New York 1988.
- Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second Edition. The University of Chicago Press, Chicago 1983.
- Jari Ehrnrooth, Tuottaako uusi näkökulma "uutta historiaa" — esimerkkinä Foucault'n diskurssianalyysin sovellus oppihistoriaan. Teoksessa Rauno Endén (toim.), *Historian päivät 1988*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1989, s. 89-104.
- Jari Ehrnrooth, *Sanan vallassa vihan voimalla. Sosiaaliset vallankumousovit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914*. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia tutkimuksia 167, Jyväskylä 1992.
- Jari Ehrnrooth, Vihan punainen vaate. *Tiede & edistys* 18, 2/1993, s. 185-188.
- Didier Eribon, *Michel Foucault*. Suom. Päivi Järvinen ja Pertti Hynynen. Vastapaino, Tampere 1993.
- Lars D. Eriksson, Valta ja sen kritiikki. *Tiede & edistys* 12, 4/1993, s. 241-244.
- Jari Eskola, Kasvatustieteellinen "todellisuus" ja diskursiiviset tulkinnat. *Kasvatus* 22, 5-6/1993, s. 420-427.
- Michel Foucault (1980a). *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences*. Bristol: Tavistock Publications, Bristol 1980. (Alkuteos: *Les mots et les choses: Une archéologie des sciences*

la prison, 1975.)

- Michel Foucault (1982), *The Archaeology of Knowledge*. Tavistock Publications, London 1982. (Alkuteos: *L'archéologie du savoir*, 1969.)
- Michel Foucault (1982b), *The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language*. Pantheon Books, New York 1982.
- Michel Foucault, *The History of Sexuality Vol I: An Introduction*. Penguin Books, London 1990. (Alkuteos: *Historie de la sexualité I: La volonté de savoir*, 1976.)
- Gary Gutting, *Michel Foucault's archaeology of scientific reason*. Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Stuart Hall, The West & The Rest, Discourse and Power. Teoksessa Stuart Hall ja Bram Gieben (toim.), *Formations of Modernity*. Polity Press, Cambridge 1992, s. 275-320.
- Irene E. Harvey, Dekonstruktion lähteillä. Kant, Nietzsche, Heidegger ja Derrida. Suom. Tuija Pulkkinen. *Tiede & edistys* 12, 4/1987, s. 270-283.
- Ilpo Helén, Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Risto Heiskala (toim.), *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Tampere 1994, s. 270-315.
- Tommi Hoikkala, *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Gaudeamus, Helsinki 1989.
- Taimo Iisalo, *Menneisyyden kasvatuksen tutkimus*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteiden laitos, opetusmonisteita n:o 5, Helsinki 1977.
- Paavo Isaksson, Moderni foucault'lainen valta-analyysi ja työnvälittäjien vallankäyttö. *Sosiologia* 27, 4/1993, s. 267-280.
- Arja Jokinen & Kirsi Juhila (1991a), Diskurssianalyysi: villiä leikkiä merkityksillä vai varteenotettava tutkimustapa. Teoksessa Hannele Forsberg ym., *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa*. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A, nro 1. Tampere 1991.
- Arja Jokinen & Kirsi Juhila (1991b), *Pohjimmaiset asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä*. Sosiaalitur-

- van Keskusliitto, Asuntohallitus, Joutsa 1991.
- Arja Jokinen & Kirsi Juhila (1991c). *Diskursseja rakentamassa. Näkökulmia sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen*. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A, nro 2. Tampere 1991.
- Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993.
- Samuli Kaarre, Foucault: historian, totuuden ja vallan filosofi. *niin & näin*, 2/1994, s. 18-22.
- Jorma Kalela, *Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville*. Gaudeamus, Helsinki 1972.
- Edith Kurzweil, *The Age of Structuralism. Lévi-Strauss to Foucault*. Columbia University Press, New York 1980.
- Martin Kusch, Villi vai ideaali diskurssi? — Diskurssianalyysin (Foucault) ja diskurssietiikan (Habermas) suhteesta. *Tiede & edistys* 10, 1/1985, s. 55-64.
- Martin Kusch, *Tiedon kentät ja kerrostumat — Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat*. Suom. Heini Hakosalo. Kustannus Pohjoinen, Oulu 1993.
- Mikko Lehtonen, *Kyklooppi ja kirjoitti. Subjekti 1600—1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa*. Vastapaino, Tampere 1994.
- Heikki Luostarinen & Esa Väliaverron, *Tekstinsyöjät*. Vastapaino, Tampere 1991.
- Hilkka Niiniluoto, *Johdatus tieteenfilosofiaan*. Otava, Keuruu 1980.
- Liisa Nieminen, *Perusoikeuksien emansipatoriset mahdollisuudet? Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus legaalistrategioiden rajoista*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1990.
- Mika Ojakangas, Genealogiasta. *Tiede & edistys* 17, 4/1992, s. 283-296.
- Outi Pasanen, Kääntäjän esipuhe. Teoksessa: Jacques Derrida, *Positioita*. Gaudeamus, Helsinki 1988, s. 3-8.
- Veikko Pietilä, *Sisällön erittely*. Toinen, korjattu painos. Gaudeamus, Helsinki 1976.
- Veikko Pietilä, Diskurssianalyysistä. *Tiedotustutkimus* 9, 1/1986, s. 48-57.
- Jonathan Potter & Margaret Wetherell, *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage Publications, Bristol 1987.
- Pekka Sulkunen, *Johdatus sosiologiaan*. WSOY, Juva 1987.
- Pekka Sulkunen, Tosiaan, mikä ihmeen diskurssi? *Sosiologia* 29, 3/1992, s. 232-234.
- Eero Suoninen, *Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta*. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tutkimuksia, Sarja A, nro 24. Tampere 1992.
- Juha Suoranta, Piileekö kasvatus kielessä? — diskurssianalyysistä kasvatustieteellisenä lähestymistapana. *Kasvatus* 22, 5-6/1991, s. 410-419.
- Juha Suoranta & Jari Eskola, Kvalitatiivisten aineistojen analyysitapoja luokittelemassa — eli noin 8 tapaa aineiston erittelyyn. *Kasvatus* 23, 3/1992, s. 276-280.
- Seppo Tiihonen, Michel Foucault, historia ja hallinnon historia. Pyrkimys tieteen tuhoamiseen. *Hallinnon tutkimus* 5, 1/1986, s. 157-167.
- Kaarlo Tuori, *Oikeus, valta ja demokratia*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1990.
- Uusi sivistyssanakirja*. 10. painos. Otava, Keuruu 1991.
- Tuula Varis, *Vallan genealogia. Tutkimus Michel Foucault'n valtakäsityksistä*. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos, Rauhan- ja kehitystutkimuksen yksikkö, Tiedotteita 36. Tampere 1989.
- Esa Väliaverron, Julkisuus ja valta. *Tiedotustutkimus* 16, 1/1993, s. 22-34.